

УДК 911.3

*Юлія Перегуда, аспірант
e-mail: Julia_pereguda@ukr.net**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В ОБЛАСТЯХ СТОЛИЧНОГО СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ

В даній статті проведено аналіз на основі систематизації статистичних даних в результаті факторизації матриці інтеркореляції відібраних показників. Констатовано, що для визначення специфіки формування середнього класу варто застосовувати економіко-математичні методи, які дають змогу відобразити певні кількісні співвідношення, а іноді й якісні закономірності розміщення різних форм і типів розселення і проблем, які досліджуються. Відзначено, що дослідження середнього класу з позицій суспільної географії як просторово-зумовленого явища потребує формулювання методологічних положень, визначення процедури дослідження з виділенням основних етапів, обґрунтування методики й формування системи методів наукового пошуку для подальшого розкриття проблематики.

Ключові слова: середній клас, регіональний аналіз, соціально-економічна нерівність, якість життя населення, регіональна політика, факторний аналіз.

Юлія Перегуда. ИССЛЕДОВАНИЕ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ СРЕДНЕГО КЛАССА В ОБЛАСТЯХ СТОЛИЧНОГО ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО РАЙОНА

В данной статье проведен анализ на основе систематизации статистических данных в результате факторизации матрицы интеркорреляции отобранных показателей. Констатировано, что для определения специфики формирования среднего класса следует применять экономико-математические методы, позволяющие отразить определенные количественные соотношения, а иногда и качественные закономерности размещения различных форм и типов расселения и проблем, которые исследуются. Отмечено, что исследование среднего класса с позиций общественной географии как пространственно-обусловленного явления требует формулировки методологических положений, определение процедуры исследования с выделением основных этапов, обоснование методики и формирование системы методов научного поиска для дальнейшего раскрытия проблематики.

Ключевые слова: средний класс, региональный анализ, социально-экономическое неравенство, качество жизни населения, региональная политика, факторный анализ.

Julia Pereguda. INVESTIGATION OF FACTORS INFLUENCING THE FORMATION OF THE MIDDLE CLASS ON THE TERRITORY OF REGIONS OF CAPITAL SOCIO-GEOGRAPHICAL AREA

The article stated that to determine the specifics of a middle class it is necessary to apply economic and mathematical methods allowing one to display a certain proportion and sometimes qualitative patterns of distribution of different forms and types of settlement and problems that are investigated. The key components of each factor can be determined based on the analysis of factor analysis and the indicators playing a major role in shaping sets of factors can be shown based on a factor variance. The spatial organization of society in this research study has been noted to have a multi-level character, because it is going to cover the territory within the regions and the accommodation of diverse population on it will include spatial distribution of various types of economic activity and economic indicators. In this study, the special attention has been paid to economic poverty to determine the boundaries of the middle class, and conduction of more accurate inequality of economic indicators in the regions. The regional specifics of the Capital socio-geographical area has been conducted through socio-geographical approach aimed at disclosing the middle class. Based on statistical data systematization, the analysis has been conducted due to the matrix factorization of selected indicators intercorrelation. It has been noted that the study of the middle class from the standpoint of social geography as spatially conditioned phenomenon requires the formulation of methodological regulations, it defines procedures for research highlighting the main stages, and it studies the techniques and methods of forming the system of scientific research to further disclosure issues.

Key words: middle class, regional analysis, socio-economic inequality, quality of life, regional policy, factor analysis.

Постановка наукової проблеми та її значення. Соціально-економічна нерівність населення значно впливає на показники розвитку в регіоні. Важливим завданням соціально-економічного характеру має бути запровадження механізмів, які включатимуться в себе економічну складову для оптимально використання всіх наявних ресурсів в регіоні і враховуватимуть системність такого використання. Дослідження факторів впливу на формування середнього класу в областях Столичного суспільно-географічного району дозволить на аналізі даних за регіонами виявити та розкрити особливості просторової взаємодії різних територіально-економічних систем. У цьому аспекті важливу роль відіграє статистика як ефективний інструмент дослідження економічних та соціальних явищ та стану на конкретній території. Вказані аспекти вимагають нагального

врахування та вирішення. Це дозволяє говорити про наукову доцільність і практичну корисність постановки і вирішення актуальної наукової проблеми, для окреслення науково обґрунтованих методологічних засад для формування середнього класу, а також розробки і впровадження практичних рекомендацій щодо здійснення заходів як на державному, так і на регіональному рівні, шляхом узагальнення вітчизняної практики у вказаному питанні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Авторами загальнотеоретичних наукових праць при вивченні аспектів бідності та середнього класу, які заклали фундамент для дослідження даної тематики, є науковці різних галузей науки, серед яких: М. Абакумова, Д. Богиня, Ж. Волгіна, С. Воробйова, А. Колот, Е. Лібанова, В. Майера, В. Мандибуря, С. Мельник, Т. Новікова, Г. Осовий, Р. Подаванова, О. Разумов,

Ю. Саєнко, Г. Тарасенко, Н. Харченко, Г. Чепурко, П. Шевчук та ін. Щодо суспільно-географічних досліджень вказаних категорії, то дана проблематика була предметом дослідження наступних науковців: М. Барановського, Т. Богомолової, І. Думової, Н. Мезенцевої, І. Мельник, Н. Зубаревич, Є. Лаптевої, О. Черкашиної, О. Хомри. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, опублікованих останніми роками, можна стверджувати про відсутність у вітчизняній науці комплексного суспільно-географічного дослідження формування середнього класу в Україні.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою статті є дослідження нерівностей соціально-економічного характеру Столичного суспільно-географічного району на основі проведення факторного аналізу, а також окреслення внутрішньорегіональних особливостей, які впливають на формування середнього класу у розрізі територіальних одиниць.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сьогоднішній день існує значна кількість методів, які ґрунтуються на статистичних даних і дають можливість розподіляти суспільно-географічні об'єкти та здійснювати їх регіоналізацію. Виходячи з цього, застосування факторного аналізу має на меті окреслення певних взаємозв'язків за наявності економічних показників, які братимуться за основу в даному дослідженні. Чітка структура із логічно взаємопов'язаними елементами суспільно-географічних досліджень середнього класу може бути розглянута лише завдяки комплексному методологічному підходу до виявлення цих явищ. Всебічний науковий аналіз із використанням порівняльних, історичних, системно-структурних й інших підходів сприятиме виявленню нових теоретико-методологічних підходів щодо їх розв'язання. У даній роботі висвітлені різні підходи до вивчення проблем формування середнього класу, а також розумінню складових цієї системи в цілому.

Статистичний метод ґрунтується на аналізі даних за регіонами, сприяє виявленню та з'ясуванню особливостей просторової взаємодії різних територіально-економічних систем. У цьому аспекті важливу роль відіграє статистика як ефективний інструмент дослідження економічних та соціальних явищ та стану на конкретній території.

Пізнання об'єкта дослідження розпочинається із

з'ясування його відмінностей від інших подібних об'єктів і явищ, що є суттю порівняльно-географічного методу [7, с. 100]. У нашому дослідженні здійснювались просторово-територіальні порівняння нерівностей соціально-економічного характеру Столичного суспільно-географічного району, а також внутрішньорегіональні особливості можливостей для формування середнього класу у розрізі територіальних одиниць. Варто зазначити, що просторова організація життєдіяльності суспільства в даному науковому дослідженні матиме багаторівневий характер, тому що охоплюватиме територію в межах регіонів та розміщення різних верств населення на ній, включатиме в себе просторове поширення різних видів господарської діяльності та економічних показників. Важливою складовою просторової організації суспільства є адміністративно-територіальний устрій країн і регіонів, територіальна структура державного управління та місцевого самоврядування.

Факторний аналіз дає змогу визначити провідні компоненти кожного фактору й на основі факторної дисперсії показати, які показники відіграють найбільшу роль у формуванні наборів факторів. Обсяг вибірки становив 9 показників, що є елементами статистичної звітності, що забезпечує базову основу розрахунків та дає змогу провести докладний аналіз, який є підґрунтям для подальших висновків. Факторний аналіз був виконаний з використанням програми StatSoft Statistica 10.0.

Інформативною базою для аналізу факторів, які впливають на середній клас, були показники за трьома областями Столичного суспільно-географічного району (Житомирською, Київською, Чернігівською). Показники, що були використані при дослідженні: кількість суб'єктів ЄДРПОУ; чисельність підприємців на 1000 населення; заробітна плата штатних працівників та чисельність штатних працівників, середня тривалість безробіття, чисельність безробітних на ринку праці, чисельність працевлаштованих на ринку праці, пропозиція та навантаження на 1 робоче місце [3; 4; 5].

У результаті факторизації матриці інтеркореляції 9 показників визначено 2 незалежні фактори, сумарний внесок яких в узагальнену дисперсію становив 70,49% (табл. 1). Дисперсія першого фактору становить 82,8%, що показує чітке переважання єдиного економічного фактору з поміж інших при аналізі середнього класу населення.

Таблиця 1

Основні показники факторного аналізу

Фактор	Власні значення		Вибрані головні компоненти	
	значення	загальної дисперсії, %	кумулят. значень	кумулят. %
1	5,255004	58,38893	5,255004	58,38893
2	1,090725	12,11917	6,345729	70,50809

Основні результати факторного аналізу виражаються в наборі факторних навантажень та факторних ваг. Факторними навантаженнями є значення коефіцієнтів кореляції кожної з вихідних ознак із кожним виявленим фактором.

Столичний суспільно-географічний район, як і будь-який інший, сформований, враховуючи принципи та критерії районування, є територією із цілісною системою зв'язків, він внутрішньо неоднорідний, тобто має певну функціонально-територіальну

структуру і внутрішню організацію; має певні ознаки об'єктивності, специфіки і єдності (цілісності) своїх компонентів та елементів; характеризується такими специфічними ознаками, як спеціалізація і комплексність діяльності людини, а також наявністю певного органу управління цією діяльністю; його основу становить відповідний суспільно – географічний комплекс [6]. Звичайно, при комплексному дослідженні з

рядом інших прийомів до визначення специфіки формування середнього класу в регіоні можливо сформулювати основні територіальні межі його поширення. Враховуючи, на розвиток середнього класу впливають різноманітні умови та чинники. Тому заключним етапом факторного аналізу є отримання кількісних значень виділених факторів для кожного з об'єктів. Ці величини отримали назву факторних ваг (табл. 2):

Таблиця 2

Таблиця факторних ваг

Житомирська область		
Адміністративна одиниця	Фактор 1	Фактор 2
Андрушівський	-0,90795	0,418677
Баранівський	-0,99048	0,133587
Бердичівський	-0,78243	0,617063
Брусилівський	-0,98601	-0,138801
Ємільчинський	-0,99854	0,029547
Житомирський	-0,66521	0,724071
Коростенський	-0,87500	0,474937
Коростишівський	-0,99159	0,039343
Лугинський	-0,99471	-0,082291
Любарський	-0,96987	0,209182
Малинський	-0,98933	-0,105670
Народицький	-0,85183	-0,516109
Нов.-Волинський	-0,92197	0,378747
Овруцький	-0,86523	0,487740
Олевський	-0,97289	0,216032
Попільнянський	-0,97105	-0,235679
Пулинський	-0,98890	-0,143964
Радомишльський	-0,96714	-0,253958
Романівський	-0,96624	0,013927
Ружинський	-0,99107	0,127630
Хоролівський	-0,90955	0,411912
Черняхівський	-0,99920	-0,022335
Чуднівський	-0,99830	0,043243

Чернігівська область		
Адміністративна одиниця	Фактор 1	Фактор 2
Бахмацький	-0,99555	0,087224
Бобровицький	-0,97689	-0,201005
Борзнянський	-0,99962	-0,025221
Варвинський	-0,94332	-0,307199
Городнянський	-0,97706	0,197706
Ічнянський	-0,99080	-0,132220
Козелецький	-0,99806	-0,044072
Коропський	-0,98587	-0,144115
Корюківський	-0,99327	-0,071597
Куликівський	-0,98983	-0,105851
Менський	-0,97410	0,224189
Ніжинський	-0,84161	0,529992
Н.-Сіверський	-0,98964	0,028923
Носівський	-0,97302	-0,211836
Прилуцький	-0,86403	0,494175
Ріпкинський	-0,98469	-0,152123
Семенівський	-0,98992	-0,108027
Сновський	-0,99375	-0,062291
Сосницький	-0,99307	-0,084498
Срібнянський	-0,94442	-0,294845
Талалаївський	-0,93580	-0,331045
Чернігівський	-0,99496	0,086007

Київська область		
Адміністративна одиниця	Фактор 1	Фактор 2
Баришівський	-0,95724	-0,278340
Білоцерківський	-0,65656	0,751557
Богуславський	-0,99803	0,049984
Бориспільський	-0,98195	-0,055133
Бородянський	-0,93852	-0,225573
Броварський	-0,99017	-0,035455
Васильківський	-0,90154	0,324553
Вишгородський	-0,97821	-0,178331
Володарський	-0,67610	0,078127
Згурівський	-0,99692	-0,037370
Іванківський	-0,95295	-0,302752
Кагарлицький	-0,95729	-0,274154
К.-Святошинський	-0,48028	-0,137644
Макарівський	-0,93591	-0,326918
Миронівський	-0,99060	-0,133038
Обухівський	-0,97730	-0,162788
П.-Хмельницький	-0,98992	0,125876
Поліський	-0,85111	-0,515549
Рокитнянський	-0,98265	-0,184460
Сквирський	-0,96909	-0,214838
Ставищенський	-0,98181	-0,174593
Таращанський	-0,98923	0,128250
Тетіївський	-0,96741	0,250616
Фастівський	-0,99273	0,091564
Яготинський	-0,99654	-0,074083
Київ	-0,08024	0,094074

В результаті аналізу факторних ваг у розрізі адміністративних одиниць спостерігається розподіл на три групи:

1 – із високим рівнем впливу факторів (12 одиниць у Житомирській, 6 – у Чернігівській, 8 – у Київській, загалом – 26 одиниць);

2 – із середнім рівнем впливу факторів (4 – у Житомирській, 3 – у Чернігівській, 3 – у Київській, разом – 10 одиниць);

3 – із низьким рівнем впливу факторів (7 – у Житомирській, 13 – у Чернігівській, 15 – у Київській, загалом – 35 одиниць).

Із першої групи за своїм показником виділяються Житомирський та Бердичівський райони Жито-

мирської області; Ніжинський та Прилуцький райони Чернігівської області; Білоцерківський район Київської області.

Відповідно найгірші показники мають Народицький район Житомирської області; Варвинський і Талалаївський райони Чернігівської області; Поліський і Макарівський райони Київської області.

Для оцінки значущості окремих економічних чинників життєдіяльності середнього класу, поряд із кореляційним було проведено факторний аналіз. Його результати, які наведено у таблиці 3, загалом підтвердили висновки, отримані на основі кореляційного аналізу.

Таблиця 3

Результати факторного аналізу чинників життєдіяльності середнього класу населення

Показники	Факторні навантаження	
	Фактор 1	Фактор 2
X1	-0,980692	-0,048843
X2	-0,313848	0,203950
X3	-0,600875	0,260651
X4	-0,980764	-0,050766
X5	-0,141042	-0,513880
X6	-0,986256	-0,062032
X7	-0,938722	-0,064063
X8	-0,990598	-0,037907
X9	0,129314	-0,838311
%*	58,4	12,1

Усього було виділено 2 головних фактори, які мають найбільший вплив на середній клас. Найвагомішим виявився перший фактор (58,4%), у складі якого високими факторними навантаженнями вирізняються насамперед показники X_1 , X_4 , X_6 та X_8 . Показники, що мають найбільш чітко виражені значення згідно результатів факторного аналізу чинників життєдіяльності середнього класу населення, а саме: X_1 – кількість суб'єктів ЄДРПОУ; X_4 – чисельність штатних працівників; X_6 – чисельність безробітних на ринку праці, X_8 – пропозиція на 1 робоче місце. Проведений розрахунок за відібраними показниками дає змогу констатувати, що факторний аналіз приє найбільш побудові пропозицій для оптимізації дослідження середнього класу в межах областей Столичного суспільно-географічного району. Показники, які отримали найвище факторне навантаження, достатньо повно репрезентують специфіку формування середнього класу та дають змогу оцінити вплив певних показників різної спрямованості на соціально-економічну нерівність населення регіону.

Економіко-математичні методи дають змогу відобразити певні кількісні співвідношення, а іноді й якісні закономірності розміщення різних форм і типів розселення і проблем, які досліджуються. В даному дослідженні особлива увага зведена до економічних показників бідності для визначення межі середнього класу та проведення більш чіткої нерівності за економічними показниками в регіонах. Дослідження середнього класу з позицій суспільної географії як просторово-зумовленого явища потребує формулювання загальних методологічних положень, визначення процедури дослідження з виділенням основних етапів, обґрунтування методики й формування системи методів наукового пошуку.

З огляду на проведене дослідження, варто підтримати позицію Л. Безуглої, що в пріоритеті політики на державному рівні для підтримки середнього класу має стати активізація соціально-економічних функцій держави, а саме: забезпечення зайнятості населення, у тому числі залучення до процесу суспільного підприємництва соціально вразливих груп населення, формування «середнього класу»; підвищення якості й рівня життя населення, стабілізація ринку; формування стабільного джерела доходів бюджету, забезпечуючи стійкий соціально-економічний розвиток [2]. Доцільно констатувати, що формуванням середнього класу як основи для впровадженням соціально-економічних програм розвитку як на рівні регіону, так і країни, має містити послідовні стратегічні завдання для подолання бідності населення.

Нині функціонування механізму формування і підтримки середнього класу досить часто розглядається з погляду необхідності забезпечення економічного розвитку як найактуальнішого імперативу. Забезпечення необхідних темпів економічного зростання вважається головним економічним завданням, вирішення якого пов'язане з абсолютним і відносним збільшенням ВВП, подоланням бідності, формуванням ефективного середнього класу як основи соціально-економічної стабільності в країні [1, с. 407].

Регіональні програми повинні стати інструмен-

том стратегії соціально-економічного розвитку в цілому по країні. Економічне та фінансове поживавлення у функціонуванні регіонів забезпечує середній клас, а його відсутність у певному регіоні стримує зростання виробництва, при цьому й надалі домінують великі підприємства-монополісти, об'єднані у промислово-фінансові групи, концерни, корпорації, які організаційно не підпорядковані місцевій владі і виробляють продукцію переважно не для потреб регіону. Науково обґрунтована регіональна політика може бути успішно і практично втілена лише за умови ефективної системи управління регіоном, яка включає відповідні територіальні одиниці та завдання, що поставлені перед цими одиницями, насамперед соціально-економічні, культурно-політичні, екологічні та адміністративні [7, с. 127]. Отже, вагомість запровадження регіональної політики із врахуванням має включати всі складові елементи, а особливо специфіку бідності на цій території та основи для формування середнього класу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Для комплексного дослідження особливого значення набуває використання загальних та спеціальних методів дослідження, що сприятиме широкому аналізу проблематики, а отже, й вирішенню важливих питань в даній сфері. Дослідження цієї проблеми через методи та підходи наукового пізнання стане основою для створення належного регулювання процесу формування середнього класу через призму суспільно-географічних передумов. Таким чином, слід зазначити, що лише у сукупності застосування найбільш прийнятних методів для пізнання кожного теоретичного та практичного аспекту в тематиці можливо досягти продуктивного результату в кінці дослідження.

В результаті аналізу факторних ваг у розрізі адміністративних одиниць дало змогу визначити три групи за рівнями факторів впливу, а саме відзначено, що із високим рівнем впливу факторів виділяються Житомирський та Бердичівський райони Житомирської області; Ніжинський та Прилуцький райони Чернігівської області; Білоцерківський район Київської області, а найгірші показники в результаті аналізу факторних ваг мають Народицький район Житомирської області; Варвинський і Талалаївський райони Чернігівської області; Поліський і Макарівський райони Київської області. Дослідження, що включає в себе широкий спектр методологічних основ та підходів, дозволить надати науково обґрунтовані рекомендації та висновки, а також встановлення ряду суттєвих пропозицій, які стосуватимуться посилення ролі середнього класу в суспільстві загалом та в межах Столичного суспільно-географічного району України зокрема. Виходячи з наведеного вище, констатуємо, що методологія суспільно-географічного дослідження середнього класу виступає в ролі абстрактного явища для досягнення пізнання чітко визначеного предмету дослідження та забезпечує результативне вирішення теоретико-практичних проблем в контексті теми за допомогою методів як загального спрямування, так і спеціального, що є невід'ємними елементами наукового аналізу досліджуваної проблематики.

Список використаних джерел:

1. Андронік О.Л. Середній клас у системі соціально-економічного розвитку / О.Л. Андронік // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: зб. наук. пр. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2015. – Вип. 30. – С. 403-409.
2. Безугла Л.С. Державна підтримка малого та середнього бізнесу за допомогою організаційно-маркетингових заходів [Електронний ресурс] / Л.С. Безугла // Ефективна економіка. – 2014. – №.8. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3479>
3. Головне управління статистики у Київській області // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kievobl.ukrstat.gov.ua>
4. Головне управління статистики у Чернігівській області// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua/>
5. Головне управління статистики Житомирської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>
6. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: [навч. посібник] / М.Д. Пістун. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
7. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

References:

1. Andronik, O.L. (2015). Seredniy klas u systemi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [The middle class in the system of socio-economic development]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky: zb. nauk. pr.* Mariupol: DVNZ «Pryazovskiy derzhavnyi tekhnichniy universytet», 30, 403-409.
2. Bezuhla, L.S. (2014). Derzhavna pidtrymka maloho ta serednioho biznesu za dopomohoyu orhanizatsiyno-marketynhovykh zakhodiv [State support for SMEs using organizational and marketing activities]. *Efektivna ekonomika*, 8. Available at : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3479>
3. Holovne upravlinnya statystyky u Kyivskiy oblasti. Available at: <http://kievobl.ukrstat.gov.ua>
4. Holovne upravlinnya statystyky u Chernihivskiy oblasti. Available at: <http://www.chernigivstat.gov.ua/>
5. Holovne upravlinnya statystyky Zhytomyrskoi oblasti. Available at: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>
6. Pistun, M.D. (1996). Osnovy teorii suspilnoi geografii [Basic theory of social geography]. K.: Vyscha shkola, 231.
7. Topchiiev, O.H. (2005). Suspilno-geografichni doslidzhennya: metodologiya, metody, metodyky: Navchalnyi posibnyk [Socio-geographical research, methodology, methods, techniques]. Odesa: Astroprynt, 632.

Надійшла до редколегії 18.03.2017 р.